

Περίληψη - Summary

Μαυρουδής Κυριάκος: «Η εικονογραφία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου κατά την μεσοβυζαντινή και την υστεροβυζαντινή περίοδο στην Κωνσταντινούπολη, την Μικρά Ασία, τα Βαλκάνια και την Κύπρο»

Αντικείμενο της παρούσας διατριβής αποτελεί η εικονογραφία της παράστασης της Κοιμήσεως της Θεοτόκου κατά την μεσοβυζαντινή και υστεροβυζαντινή περίοδο στην Μικρά Ασία, την Βαλκανική Χερσόνησο και την Κύπρο. Η εορτή της Κοιμήσεως της Παναγίας καθιερώθηκε από τα τέλη του 6^{ου} αιώνα ως η σημαντικότερη θεομητορική εορτή για την Αυτοκρατορία και παράλληλα υπήρξε αντικείμενο μεγάλου αριθμού αποκρύφων, αγιολογικών, ομιλητικών και υμνογραφικών κειμένων. Συνάμα η συνεχώς αυξανόμενη αντίληψη για την προστασία της Κωνσταντινούπολης από την Θεοτόκο, καθώς και η μεταφορά στην πρωτεύουσα τον 5^ο αιώνα του θεομητορικού μαφορίου, του σημαντικότερου κειμηλίου του γεγονότος της Κοιμήσεως, υπήρξαν σημαντικοί παράγοντες στην ανάπτυξη της σχετικής εικονογραφίας.

Ως βασικός στόχος της παρούσας μελέτης είναι η όσο το δυνατόν αναλυτικότερη εξέταση της εικονογραφικής εξέλιξης του θέματος κατά τους μεσοβυζαντινούς χρόνους (843 – 1204), περίοδο αποκρυστάλλωσης του εικονογραφικού πυρήνα της σύνθεσης, και κατά την παλαιολόγια περίοδο (1204 – 1453), οπότε παρατηρείται ο μεγαλύτερος εικονογραφικός εμπλουτισμός, με σημαντικότερη προσθήκη την Μετάσταση της Θεοτόκου στο ανώτερο τμήμα της όλης σύνθεσης. Για τον σκοπό αυτό μελετάται ένας μεγάλος αριθμός τοιχογραφιών, ενώ ταυτόχρονα χρησιμοποιούνται ως συγκριτικό υλικό ελεφαντοστά, μικρογραφίες εικονογραφημένων χειρογράφων και φορητές εικόνες. Γίνεται προσπάθεια να καταδειχθεί η επίδραση των σχετικών με την Κοίμηση της Θεοτόκου κειμένων, τα οποία υπήρξαν βασική πηγή εικονογραφικής εμπνεύσεως, καθώς και σημαντικών ιστορικών δεδομένων.

Αναλυτική παρουσίαση γίνεται στις συνθέσεις Κοιμήσεως δύο σημαντικών καλλιτεχνικών προσωπικοτήτων του τέλους του 13^{ου} και των πρώτων δύο δεκαετιών του 14^{ου} αιώνα, των Μιχαήλ Αστραπά και Ευτυχίου, οι οποίοι χρησιμοποιούν ιδιαίτερα στοιχεία, στα μνημεία που εργάζονται. Επίσης εξετάζεται ο εικονογραφικός κύκλος της Κοιμήσεως της Θεοτόκου σε μνημεία των παλαιολόγειων χρόνων. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στην θέση της Κοιμήσεως στο εικονογραφικό πρόγραμμα των ναών και στον ιδιαίτερο συμβολισμό, τον οποίο η θέση αυτή λαμβάνει.

Τέλος, επιχειρείται να αναδειχθεί η σύνδεση της παράστασης με την σύγχρονη βυζαντινή κοινωνία μέσω της επισήμανσης στοιχείων που αφορούν τα νεκρικά έθιμα της εποχής και την νεκρώσιμη ακολουθία, και τα οποία παρατηρούνται συχνά στην εικαστική απόδοση του θέματος.

Kyriakos Mavroudis: «The iconography of the Dormition of the Mother of God in monumental painting of Constantinople, Asia Minor, the Balkans and Cyprus, during the middle and late byzantine periods»

This thesis focuses on the iconography of the Dormition of the Mother of God in Constantinople, in Asia Minor, in the Balkans and in Cyprus during the Middle and Late Byzantine periods. The Dormition of the Mother of God featured prominently as the most important celebration dedicated to Virgin Mary in the Byzantine Empire. Indeed, a plethora of apocryphal, hagiological, homelitical and hymnographical texts referred to the event. The iconography of the Dormition of the Mother of God developed even further in the Empire in conjunction with two contributing factors: a) the gradually prevailing perception that Virgin Mary acts as Constantinople's Protectress and b) the translation of the *maphorion*, the most important relic of the Dormition, to the capital during the 5th c.

The main aim of this thesis is to thoroughly study the Dormition's iconographic development not only during the Middle Byzantine period (843-1204) but also in the Palaeologean centuries (1204-1453); to this end, a large number of frescos in comparison to ivory works, illuminated manuscripts and portable icons is examined. The core synthesis of Dormition depictions had been consolidated in the Middle Byzantine period, whereas a greater iconographic enhancement of the scene -with the addition of the *Metastasis* of the Mother of God in the upper parts of the depictions of the Dormition - is noticed in the Palaeologean period. As is argued here, texts referring to the Dormition of the Mother of God alongside significant historical events may have influenced such depictions.

The study offers also a detailed discussion of the works of two important artists of the 13th c. and the beginning of the 14th c., Michael Astrapas and Eutychios; both make use of particular iconographical elements in the monuments they work.

In addition to this, the iconographic cycle of the Dormition of the Mother of God in the Palaeologean monuments is being also studied. Special emphasis is placed here on the positioning of the Dormition in the wall paintings of the churches as well as on the special symbolism associated with this positioning.

Finally, an attempt is made to forge links between the iconography of the Dormition and the Byzantine society more broadly, by elaborating on burial customs and the burial service, practices commonly seen in Dormition depictions.